

Оскільки ознаки фізичної безпорадності розглядаємо в рамках цієї комбінаторної схеми як наслідок старіння, то комбінунвання концепту БЕЗПОРАДНІСТЬ з концептом ДИТИНА вважаємо неможливим. Виникнення фізичної безпорадності у дітей внаслідок хвороби включалось нами до прикладів реалізації комбінаторної схеми ДИТИНА + ХВОРОБА.

6) Іншим концептом, комбінаторні потенції якого накладають обмеження на актуалізацію концепту ДИТИНА, є концепт СТРАХ. Цей концепт був виявлений нами у поетичних втворах з песимістичною тональністю в рамках комбінаторної схеми БАТЬКИ + СТРАХ. Так, у вірші Б. Мур «Driving to a Camp Lend-A-Hand» йдеться про те, як батьки їдуть забирати дочку з табору, де вона провела лише 8 днів, а батьки вже відчувають безмежний страх, оскільки навколо так багато насильства і загибель чатує на дітей скрізь. Концепт БАТЬКИ в цьому вірші об'єктивується за допомогою присвійного прикметника *наша* перед іменником *дочка*, який лексикалізує концепт ДИТИНА і вказує на те, що люди, які це говорять є її батьками (*we picked our daughter up from camp*). Концепт СТРАХ лексикалізовано у вірші за допомогою лексичної одиниці *страх* (*It came anyway, that uprush of fear*). Емоційний настрій тривоги, постійного страху за життя дитини супроводжує батьків весь час і не дає змоги насолоджуватись щастям батьківства, оскільки щодня за різних обставин (навіть в самих звичайних і, здавалося б, безпечних місцях: *at a market, a subway, a school*) десь помирає дитина.

7) Ще 2% відсотки з усіх проаналізованих нами поетичних текстів, забарвлених песимістичною тональністю, містять у своїй тканині реалізацію комбінаторної схеми МАТИ + БЕЗПЛІДДЯ. Актуалізація концепту БЕЗПЛІДДЯ накладає обмеження на комбінаторні потенції з концептами ДИТИНА та БАТЬКО через фізіологічну нездатність чоловіків та дітей до зачаття, а тому лише жінка може відчути усю біль та страждання від неможливості зазнати радості материнства.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, аналіз американської поезії, забарвленої песимістичною тональністю показав, що концепти ДИТИНА, МАТИ та БАТЬКО можуть вступати в комбінаторні зв'язки з концептами СМЕРТЬ, ХВОРОБА, ВІДЧУЖЕННЯ, БІДНІСТЬ і сприяти створенню песимістичної тональності. Комбінаторні потенції концептів СТАРИСТЬ та СТРАХ обмежуються в рамках песимістичних творів концептами МАТИ та БАТЬКО. В свою чергу концепт БЕЗПЛІДДЯ може поєднуватись лише з концептом МАТИ. Процентне співвідношення комбінаторних потенцій розглянутих концептів наведено у таблиці. За 100% нами було прийнято 500 поетичних творів американських авторів ХХ століття, забарвлених песимістичною тональністю.

	ДИТИНА	МАТИ	БАТЬКО	Усього
СМЕРТЬ	24%	18%	14%	56%
ХВОРОБА	7%	5%	6%	18%
ВІДЧУЖЕННЯ	5%	2%	3%	10%
БІДНІСТЬ	2%	5%		7%
БЕЗПОРАДНІСТЬ		5%		5%
СТРАХ		2%		2%
БЕЗПЛІДДЯ		2%		2%

Подальша перспектива дослідження полягає у встановленні комбінаторних схем концептів БАТЬКИ та ДИТИНА у віршах з оптимістичною тональністю, а також у визначенні лінгвокогнітивних механізмів реалізації тональності комічної.

Література:

1. Йейтс Ф. Искусство памяти / Ф. Йейтс. – Режим доступу : <http://psylib.org.ua/books/yates02/txt08.htm>
2. Краткий словарь когнитивных терминов / под. общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245с.
3. Лейбниц Г. В. Об универсальном синтезе и анализе / Г. В. Лейбниц. – Соч. в 4 томах. – М. : Мыслитель, 1984. – Т. 3.
4. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Луньова Тетяна Володимирівна. – К., 2006. – 348с.
5. Маляренко І. О. Комбінаторика етноконцепту БУМЕРАНГ в австралійських поетичних текстах / І. О. Маляренко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Rgf/2010_896/Malar.pdf
6. Мамедов А. Тюркские согласные: анлаут и комбинаторика / А. Мамедов. – Баку : Элм, 1985. – 208 с.
7. Мороз О. Л. Мовні та позамовні чинники формування тональності поетичного тексту / О. Л. Мороз // Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. – Вип. 1. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2011. – С. 136–140.
8. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с.
9. Приходько А. М. Концепти і концепто-системи в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 334с.
10. Путій О. С. Сполучуваність і комбінаторика концептів на позначення стану людини в сучасній німецькій мові / О. С. Путій // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75(4). – С. 282–285.
11. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – М. : Наука, Глав. ред. Восточной л-ры, 1977. – 341 с.

УДК 801.83

У. Р. Мочарська,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Василя Гнатюка, м. Тернопіль

ТИСК ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ НА ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ГАЛИЧНИНИ 20-30 РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ОДИН З СПОСОБІВ АСИМІЛЮВАННЯ УКРАЇНЦІВ З ПОЛЯКАМИ

У статті проведено огляд умов в яких опинилися редакції періодичних видань Галичини 20-30 років ХХ століття. Проаналізовано вплив цензурної політики Польської держави, що була досить жорсткою, на розвиток україномовної періодики, яка на той час була чи не єдиним способом самоствердження галицьких українців. Здійснено огляд тематичних спрямувань українських пресодруків, абсолютна більшість яких перебувала на національно-державницьких позиціях, висвітлюючи події та явища з точки зору національного інтересу. А також проаналізовано роль і місце періодичних видань того часу у формуванні суспільної думки. Адже саме преса відіграла важливе значення у

об'єктивному інформуванні населення про стан тогочасного суспільства та була свідченням культурного розвитку українського народу.

Ключові слова: періодичні видання, цензура, редакція, суспільна думка, стаття.

ДАВЛЕНИЕ ПЛЬСКОЙ ВЛАСТИ НА ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ ГАЛИЧНЫНЫ 20-30 ГОДОВ XX ВЕКА КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ АСИМИЛЯЦИИ УКРАИНЦЕВ С ПОЛЯКАМИ

В статье проведен обзор условий в которых оказались редакции периодических изданий Галичины 20-30 годов XX века. Проанализировано влияние цензурной политики Польского государства, что была очень жесткой, на развитие украинской периодики, которая на то время была почти единственным средством самоутверждения галицких украинцев. Осуществлен обзор тематических направлений украинской прессы, абсолютное большинство которой пребывала на национально-государственных позициях, освещая события и явления с точки зрения национального интереса. А также проанализировано роль и место периодических изданий того времени у формирования общественного мнения. Ведь именно пресса отыгрывала важное значения в объективном информированию населения о стане общества в то время и была свидетельством культурного развития украинского народа.

Ключевые слова: периодические издания, цензура, редакция, общественное мнение, статья.

PRESSING THE PERIODICALS OF GALYCHYNA IN THE 20-30 YEARS OF THE XX CENTURY BY POLISH GOVERNMENT AS ONE OF THE WAY OF ASIMILATION UKRAINIANS AND POLISH PEOPLE

the article provides an overview of conditions in which was periodicals of Galychyna in 20-30 years of the XX century. Analyzed the influence of censors' politics of polish government, which was very strict, on the development of periodicals in Ukrainian language. Made an overview of thematic of Ukrainian periodicals, most of which was in the nationality position. Periodics of Galychyna was different concerning magazines on subjects as well as separate publications. Particularly at this time were represented publications of politically-informational nature, literary and scientific, local history, teaching, humorous-satirical, business and economic, the religious and others. Ukrainian periodicals show the events which were very important for those people who want to be independent.

Although the article analyzed the role and place of periodicals of that time in the formation of the social mind. Periodicals played very important role in the giving real information about the society of that time and was the evident of cultural development of the Ukrainians.

Detailed analysis of the status and living conditions of the Ukrainian periodicals in the early twentieth century enables to understand their impact on the Ukrainian identity at that time.

The study of important aspects of social and political life of the Ukrainian nation provides opportunities to generalize the experience of the state creation and to make a certain analogy with the historical processes of the early twentieth century.

Key words: periodicals, censors, redaction, social mind, article.

Після закінчення Першої світової війни проблема Галичини набула гостроти на міжнародній арені. Польська влада проводила усі можливі заходи з метою приєднання цих територій до своєї держави. Будь-які прояви українцями національної ідентичності, наражалися на утиски і знаходилися під пильним контролем польської адміністрації. Особлива увага приділялася українській періодиці, адже саме вона охоплюючи широкі маси населення, могла стати і ставала тим рупором, який висвітлював антиукраїнські дії польського уряду.

Українська преса – важливе історичне джерело усіх сфер державного життя. Українська преса Східної Галичини виступала речником захисту національних інтересів у боротьбі з Польщею за панування на цих територіях. Одночасно з цим вона виступала ґрунтом для об'єднання українських земель та національно-культурної ідентичності. У період коли будь-які прояви громадського життя активно придушувалися польським урядом, періодичні видання були чи не єдиним способом самоствердження галицьких українців. За мінімуму демократії і політичних свобод українська преса виступала важливим структурним елементом у розбудові українського громадянського суспільства в усіх вагомих ланках суспільно-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього, літературно-наукового і мистецького життя [2, с. 66].

Цензурна політика Польської держави вела постійну тенденцію до посилення обмежень щодо українських періодичних видань. Готові примірники перед виходом обов'язково повинні були розглядатися польською цензурою.

Праця цензорів у краї провадилася доволі жорстко, особливо ретельно прочитувалися періодичні видання громадсько-політичного напрямку (не лише українські, а й москво-фільські, польські, що змістом суперечили офіційному курсу держави), також часописи. Цензори вилучали ті матеріали, які суперечили ідейним поглядам Польської держави. Видавець мав право або замінити вилучений текст, або на його місці залишити прогалину з позначкою «сconfісковано». Як з сумом зазначає автор статті у газеті «Діло», «українська преса не може дозволити собі на люксус – займатися виключно тими темами, які трімаємо скоротають нерви читача і дбайливо оминати всього... що наражує видавництво на великі втрати через конфіскацію» [17].

Газетам не дозволялось оприлюднювати об'єктивні відомості про порушення права поліційно-репресивною владою та судами. Такі матеріали конфісковувалися.

Конфіскації підлягали навіть статті, в яких вживалися слова «Галичина», «галицький». «Від двох тижнів львівська цензура конфіскує рускі і українофільські газети за то, що вони уживають... на означення нашого краю терміну «Галичина» чи прикметниково «галицький» [8, с. 3]. Натомість для позначення території Східної Галичини слід було вживати термін «Малопольща».

Однак офіційний представник Польської держави професор Ашкеназі, виступаючи на одному із засідань у Лізі Націй повідомив представникам міжнародної спільноти, що українцям під польською владою живеться зовсім непогано, зокрема «появляється безліч українських газет», у яких друкуються без жодних обмежень «річі, на котрі не дозволив би ні один уряд під сонцем – крім польського» [13].

Особливі вимоги були поставлені польською цензурою до редакторів. Редактор повинен був бути громадянином Польщі, володіти певними фінансами, не бути пов'язаним із партійною діяльністю. Однак відразу після отримання редакцією дозволу на видання часопису редактора змінювали. Відповідно змінювався і формат видання.

Своєрідною тактикою збереження українських видання була зміна назви часопису. Так, наприклад після закриття у 1918 році редакції газети «Діло» замість неї починає виходити «Українська думка», а в 1921 році – «Український вісник», в 1922 – «Громадський вісник», а згодом знову відновлюється «Діло» [4, с. 241].

Іншим чинником, крім утисків цензури, який вплинув на розвиток українських періодичних видань, були надзвичайно високі ціни на папір і друк. Причиною високих цін на папір була політика Кабінету Міністрів. Папір виготовлений з завезеного у Німеччину чи Чехію дерева з Польщі коштував дешевше ніж польський. При цьому одна з державних паперових фабрик змушено простоювала «з причини недостачі дерева до тої фабрики, а делегат головної комісії розділу паперу Глязер утруднював доставу дерева до тої фабрики, пускаючи його рівночасно сотками вагонів за границю» [3].

Чистий папір на один примірник коштував одну марку. Навіть за умов успішного продажу необхідні були ще кошти на друк, адміністрацію експедицію, не говорячи уже про конфіскації [11].

Газетні адміністратори шукали найменшої можливості зекономити кошти, щоб не відлякати читачів високістю цін. Часто висококваліфікованих спеціалістів змушені були звільняти з редакції, беручи на їх місце двох – трьох «низько платних спеців», що значно знижувало інтелектуальний рівень газети [17].

Через брак коштів неможливо було впровадити сучасні засоби комунікації та модернізувати видавничий процес. Зокрема впродовж 1919 – 1926 років редакція газети «Діло», єдиного українського щоденника у Польщі, не мала навіть свого телефону.

Польські часописи, які виходили у Галичині, отримували державні субсидії. Крім того вони були без жодних конфіскацій, через які собівартість повторно складеного і тиражованого числа зростала удвічі. Щодо українських видань, то польська влада субсидіювала лише кілька з них. 90 відсотків українських пресових видань у Польщі існували виключно за рахунок передплат.

Значну частину пресодруків певних політичних напрямів підтримували партійні організації, об'єднання, рухи. Це і було основним чинником поступу українських видань. Газети і журнали, маючи підтримку політичних партій, сприяли національному та соціальному відродженню, збереженню української культури в умовах польської влади.

Надзвичайно великою була різниця в оплаті праці польських і українських газетярів. Для порівняння: 1937 р. редактор польського часопису в середньому отримував заробітну плату до 1000 злотих, що пояснюється не лише значним допоміжним капіталом, а й високим накладом польських пресодруків (30-40 тис. примірників). Натомість редактор українського видання – до 150 злотих, оскільки ця преса (середній наклад – 4-5 тис. примірників) творилася здебільшого без додаткових фінансових надходжень.

Зрозуміло, що при таких умовах польська газета була суттєво дешевшою від української, яка повністю залежала від передплатника. Редакційні працівники змушені були пояснювати аудиторії, що в ніякій іншій ділянці не виступала так виразно спільність національних інтересів, як саме у видавничій справі, що саме від читачької аудиторії залежало українське друковане слово.

Однак газета залишалася все ж «най дешевшою з всього чого потребує інтелігентна людина». На сторінках «Громадської думки» знаходимо таке порівняння: «сільський читач, щоби набути один примірник газети мусів продати 2,5 яйця. Сьогодні за одне яйце кожний сільський читач матиме один примірник газети» [9].

Як повідомляє газета «Діло» станом на 1934 рік у Польщі проживало понад шість мільйонів, серед яких до інтелігенції належить понад 20 тисяч осіб. «Здавалось би, що такий великий нарід з таким поважним числом інтелігенції, з такою великою сіткою різнородних організацій і велим числом об'єднаного в них активу народних сил повинен би мати й велику пресу, значний книжковий видавничий рух... А що є?». Автор наголошував, що саме преса є одним з найважливіших показників культури. Однак на його думку стан українських пресодруків був жалюгідним не з огляду технічних можливостей чи невеликої кількості сторінок, а з огляду числа читачів та їх прагнення отримувати українські газети [17]. «Наші люди просто не відчують потреби ані рідної преси, ані рідної книжки, хоча одночасно є надзвичайно перечеулені на пункті так званої національної гідності і найвищих національних змагань». Автор зазначає, що без багатства української преси, не залежно від її політичного спрямування, не може іти мова про підвищення культурного рівня нації. Обурював ще й той факт, що багато свідомих українців були читачами польських газет.

На сторінках «Українського вісника» знаходимо сумну статистику: на один мільйон поляків, що проживають у Східній Галичині припадало вісім польських щоденників, а три з половиною мільйони українців мають лише два українські щоденники [12]. Причиною такої ситуації було те, що українці не були зацікавлені в отриманні пресодруків рідною мовою. Саме тому не рідко на сторінках газет знаходимо заклики до передплат періодичних видань рідною мовою. «Кожний свідомий українець повинен передплачувати або купувати українську газету. Бо є це... вимога культурної людини... Українець, що не вспокоює тої культурної потреби, виставляє собі свідоцтво духовного і громадського босяка, являється протисупільним громадським чинником, пасивним глядачем в боротьбі українського народу за свої права» [12]. «Не забуваймо свою пресу... бо преса тільки тоді зможе як слід сповнити своє завдання, коли буде забезпечена що найменше перед матеріальними труднощами» [9].

Та не зважаючи на важкі умови існування українська преса все ж активно розвивалася. У середньому в Галичині засновували щороку 38 нових часописів. Така статистика дещо лякала редакторів тих періодичних видань, які успішно трималися на пресовому ринку протягом кількох років. Однак причиною цього не був страх перед конкуренцією. «Появляється у нас часами новий часопис як гриб на дощі. Лише скільки тих новотворів доживає року – трудно сказати. Він викликає на деякий час шум, клигає якийсь час і щезає, залишаючи за собою єдиний вислід: підірвання ще трохи старих існуючих часописів» [6]. Справді новостворені газети, які отримували від влади дозвіл на існування, приваблювали читачів. Проте їхнє недовге існування (більшість українських періодичних видань були не довготривалими, в середньому три роки) підірвало авторитет уже існуючих.

Та все ж українська преса Галичини все міцніше ставала на ґрунті захисту національних змагань і народних інтересів [4, с. 242]. Упродовж 1923-1939 років поруч з національно-політичними та інформаційними виданнями вдалося українській пресі охопити всі сфери українського життя. Велика кількість українських пресодруків свідчить про вміння мобілізуватися і провадити важливу національну справу у несприятливих умовах, здатність швидко реагувати на заборону цензурою одного пресодруку відкриттям іншого потрібного спрямування.

Однак не зважаючи на велику кількість пресової продукції Галичини, українська преса все ж не отримала права на самостійне існування на міжнародній виставці преси, яка відбулася у грудні 1922 року у Празі. Це було пояснено тим, що українські видання «присвоєні всіми, хто хотів і не хотів. Приміром, в польському відділі видніє «Громадська думка», цілий ряд «Вісників», «Діло», «Свобода», «Слово», «Український голос», словом, все що тільки друкується на землях Східної Галичини. В російському несвітському відділі повторено те саме, що і в польському, з тою різницею, що він присвоїв собі і видання Відня, Берліна і України» [7].

Великим успіхом користувалися сільськогосподарські видання, оскільки для них характерним був дохідливий, якісний спосіб викладу матеріалу, чітко дозоване подання інформації з метою її найкращого засвоєння, постійні рубрики, що полегшували практичне користування, стиль викладу, наближений до побутово-розмовного, продумана апеляція до почуттів селянина, знання видавцями його засад і життєвих цінностей.

Суспільно-політичні часописи зосереджувалися головним чином на інтерпретації подій і явищ, висвітлюючи різні точки зору та заставляючи читачів зосереджувати увагу на важливих суспільних темах. Рубрики загальноінформаційного плану мали другорядний характер.

Однак загальна кількість періодичних видань Східної Галичини була меншою ніж польських. Зокрема станом на 1931 рік на воєводства, де переважало українське населення, припадало 16% усіх пресодруків, що виходили в Польщі. З них українською мовою видавалося 80 видань, а польською – 272 видання. При цьому на українські видання припадало всього 2% разового накладу часописів. Лише кілька українських періодичних видань мали наклад понад 10 тисяч примірників, у решті він, як правило, не перевищував 5 тисяч примірників.

Важливе місце серед українських пресодруків міжвоєнного двадцятиліття посідає преса повітових міст Галичини. В умовах обмеженої участі українців у державних установах ця преса, віддзеркалюючи життя тодішнього суспільства в усій повноті, вивчаючи політичну думку та наукові здобутки, була важливою суспільною трибуною, відображала на своїх сторінках прагнення українців до самостійного державного життя. «Краєва преса має цілий навал справ загального значіння до обговорювання і справам локальним вона не має змоги давати на своїх сторінках місця. Таку функцію у відношенні до всіх ділянок громадського життя знаменито може сповняти повітова преса» [10].

У передовій статті газети «Золочівське слово» наголошувалося, що «одним з головних завдань повітової преси являється скріплення всіх ділянок організованого життя повіту, висвітлювання й розв'язування цих питань, що повстають на широких об'рях життя, ... словом окреслювання всіх завдань на шляхах повітового, як частини всенационального ближого чи дальшого майбутнього» [1].

Українська преса повітових міст Галичини відіграла важливу роль у формуванні національної свідомості українців, про що свідчить блок тем, які піднімалися у газетах і журналах. Зокрема тема необхідності національного виховання молоді, теми присвячені проблемам освіти, зокрема проблемі відкриття початкових, середніх та вищих навчальних закладів з українською мовою навчання. Преса повітових міст Галичини підводила малоосвічене сільське населення до розуміння власної національної самобутності. Щороку у повітових містах засновувались нові газети, однак вони, як і українські пресодруки Галичини в цілому, були короткотривалими. Загалом у міжвоєнні роки в повітових містах Галичини виходило 160 газет і журналів.

У зазначений період українські часописи виходили у Коломиї, Перемишлі, Стрию, Дрогобичі, Рогатині, Золочеві, Самборі, Сокалі, Бережанах, Бережанах, Городенці, Богородчанах та інших повітових містах Східної Галичини, загалом 156 назв пресодруків.

Отже, преса повітових міст Галичини, незважаючи на складні умови свого існування, загалом відіграла важливе значення у об'єктивному інформуванні населення про стан тогочасного суспільства та була свідченням культурного розвитку українського народу.

На початку 20-х рр. у Галичині склалися дуже несприятливі умови для розвитку української преси: редакції успішних і фінансово, і накладово часописів закривали на невизначений час, друкарське обладнання знищувалося, редактори й журналісти потрапляли до в'язниць.

Заборона часописів, припинення функціонування на термін від трьох днів до невизначеного часу, переслідування й арешти працівників, система прискіпливого і невмотивованого цензурування суттєво впливали на поступ української журналістики. Значна кількість видань, редакції яких не мали можливості компенсувати фінансові збитки внаслідок конфіскації, змушені були припинитися. Ті ж видання, що продовжували виходити, вели постійну і виснажливу боротьбу за виживання.

Проте, незважаючи на всі труднощі, українська преса розширювала свої межі, підвищуючи мовно-стилістичний рівень та вдосконалюючи поліграфічне оформлення, що б таким чином бути спроможною конкурувати з польською. Загалом впродовж міжвоєнного двадцятиліття та території Східної Галичини виробилась стійка система національних періодичних видань. Водночас ця система постійно оновлювалася за своїми кількісними і якісними параметрами і все ж виборола право на функціонування і розвиток.

Література:

1. В круговороті думок і подій // Золочівське слово, 1933. – Ч. 1.
2. Галушко М. Українська преса Львова 20 – 30 рр.: умови, основні показники й тематико-типологічні аспекти розвитку / М. Галушко // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2003. – Вип. 11. – С. 66–88.
3. Жерло дорожнечі часописів в Польщі // Громадська думка, 1920. – Ч. 198.
4. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен, 1989–90. – С. 240–267.
5. Когутяк М. Галичина: сторінки історії / М. Когутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 167.
6. М. О. Наші часописи і передплатники / О. М. // Діло, 1934. – Ч. 268.
7. Міжнародна вистава преси у Празі // Книжка, 1922. – Ч. 8/10. – С. 127–127.
8. Не вільно писати слів «Галичина» і «галицькій» // Земля і воля, 1934. – № 8(506). – С. 3.
9. Недоля нашої преси // Громадська думка, 1920. – Ч. 135.
10. Повітова преса // Золочівське слово, 1932. – Ч. 1.
11. Преса // Громадська думка, 1930. – Ч. 126.
12. Преса // Український вісник, 1921. – Ч. 176.
13. Проф. Аскеназому в альбом // Український вісник, 1922. – Ч. 4.
14. Романюк М. Архівні джерела до історії української преси / М. Романюк // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 587–598.
15. Романюк М. історія української преси: проблеми періодизації / М. Романюк // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1993. – Вип. 1. – С. 12.
16. Сніцарчук Л. Динаміка розвитку української преси міжвоєнної Галичини / Л. Сніцарчук // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2009. – Вип. 1(17). – С. 26–53.
17. Стидно навіть говорити // Діло. – 1934. – 30 вересня.